

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ "ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ"
ІМЕНІ Т.Г.ШЕВЧЕНКА**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА
СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН
ІМЕНІ О.М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО**

Кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин

ПОГОДЖЕНО

Протокол № 1 від 28 серпня 2020 р.

Завідувач кафедри

_____ проф. Ячменіхін К.М.

**СИЛАБУС
навчального курсу
ІСТОРІЯ СЛОВ'ЯН ХІХ ст.**

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	01 ОСВІТА / 03 ГУМАНІТАРНІ НАУКИ
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	032 ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА	ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ
ОСВІТНІЙ СТУПЕНЬ	БАКАЛАВР
КІЛЬКІСТЬ КРЕДИТІВ	4,5
ФОРМА НАВЧАННЯ	ДЕННА
ФОРМА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	ЕКЗАМЕН

Тарасенко Олександр Федорович,
доцент кафедри всесвітньої історії, кандидат історичних наук, доцент,
0956341485, Simon67@ukr.net
Години консультацій – щовівторка 11.30 – 12.30 (304 кабінет).

1. Анотація курсу.

Навчальний курс «Історія слов'ян у ХІХ ст.» розрахований на здобувачів базової вищої освіти історичних спеціальностей (бакалавр). Навчальний курс побудований відповідно до вимог Європейської Кредитно-Трансферної системи (ECTS).

Курс «Історія слов'ян у ХІХ ст.» викладається на 3 курсі, у 6 семестрі та містить 32 год. лекційних занять, 14 год. практичних занять, 89 год. самостійної роботи. У змісті курсу виокремлені два змістові модулі.

Зміст першого модулю передбачає:

- ознайомлення здобувачів освіти з джерельною базою, основною літературою та методами дослідження історії слов'ян у ХІХ ст.;

- вивчення процесу національного відродження слов'янських народів, розвитку національно визвольних рухів у межах Російської, Австрійської і Османської імперіях;

- вивчення соціально-економічних процесів, становлення товарно-грошових відносин, поширення промислового виробництва слов'янських народів упродовж ХІХ ст.;

- формування нових національних культур у слов'янських народів.

Зміст другого модулю передбачає:

- Російська імперія в другій половині ХІХ ст.;

- формування й становлення нових національних слов'янських держав у ХІХ ст., їхнє місце в геополітичних умовах;

- слов'янські народи в складі Російської імперії в другій половині ХІХ ст.;

- слов'янські народи в складі Австро-Угорській імперії другої половини ХІХ ст.;

- слов'янські народи в складі Османської імперії.

Форма підсумкового контролю – екзамен.

2. Передреквізити курсу.

Для освоєння змісту навчального курсу «Історія слов'ян у ХІХ ст.» необхідно опанувати навчальний матеріал з навчальних дисципліни «Історія слов'ян в епоху середньовіччя і ранньомодерну епоху», «Історія слов'ян у ХVІІ – ХVІІІ ст.».

3. Постреквізити курсу.

Після вивчення дисципліни силабусу знання, уміння та навички, отримані здобувачами базової вищої освіти, стануть у пригоді під час подальшого вивчення міждисциплінарних гуманітарних студій як в Україні, так і в зарубіжних країнах світу.

4. Мета курсу.

- ознайомити здобувачів вищої освіти з метою, основними завданнями, структурними компонентами навчального курсу «Історія слов'ян у ХІХ ст.», його джерелознавчою й історіографічною базою, ключовими процесами в історії слов'ян у ХІХ ст.;

- ініціювати різноманітні види самостійної роботи з метою активізації комплексу розумових процесів відповідно до індивідуальних здібностей;
- пробудити інтерес до історії слов'ян у цілому;
- виховати почуття патріотизму, національної гідності, толерантності, стверджувати ідеали гуманізму.

5. Завдання / компетентності / очікувані результати курсу.

Здобувач вищої повної освіти повинен уміти:

- працювати з історичними джерелами і науковою літературою, спираючись на принципи об'єктивності та історизму в пізнанні суспільних явищ, спеціально-історичні й загальнонаукові методи дослідження;
- вільно орієнтувати в періодизації історії слов'ян у XIX ст., знати і відтворювати головні події суспільно-політичного, соціально-економічного і культурного життя;
- правильно оформляти методологічний і технічний інструментарій наукової роботи;
- використовувати на практиці методику історичних досліджень, спираючись, передусім, на церковні джерела;
- критично аналізувати основні проблеми історії слов'ян у XIX ст.;
- закріплювати і поглиблювати набуті знання про історичний поступ слов'янських країн;
- застосовувати у практичній роботі набуті знання з навчальної дисципліни, адекватно орієнтуючись й оцінюючи реалії історії слов'янських народів у XIX ст.

6. Організація навчання.

Тематичний план

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усього	включно з					усього	включно з				
л		пр	лаб	інд	срс	л		пр	лаб	інд	срс	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Історія слов'ян у першій половині XIX ст.												
Тема 1. Становище слов'янських народів у першій половині XIX ст.	14	6				8						
Тема 2. Національно-визвольні рухи слов'янських народів у першій половині XIX ст.	20	4	6			10						
Тема 3. Російська імперія в першій половині XIX ст.	10	2				8						

Тема 4. Культура слов'янських народів у першій половині XIX ст.	12	2				10						
Разом за змістовим модулем 1	56	14	6			36						
Змістовий модуль 2. Історія слов'ян у другій половині XIX ст.												
Тема 5. Російська імперія в другій половині XIX ст.	16	4	2			10						
Тема 6. Слов'янські народи в складі Російської імперії в другій половині XIX ст.	14	2	2			10						
Тема 7. Слов'янські народи в складі Австро-Угорській імперії другої половини XIX ст.	23	6	2			15						
Тема 8. Слов'янські народи в складі Османської імперії.	26	6	2			18						
Разом за змістовим модулем 2	79	18	8			53						
Усього годин	135	32	14			89						

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Суспільно-політичне та економічне становище польських земель у XIX ст.	4
2	Болгарія у другій половині XIX ст.	2
3	Російська імперія в період Великих буржуазних реформ 1860-1870-х рр.	4
4	Балканські народи в другій половині XIX ст.	4
Усього годин практичних занять		14

8. Завдання для самостійної роботи.

Здобувачі повної вищої освіти виконують реферативні завдання або міні-дослідження з обраної проблематики за погодженням із викладачем.

9. Порядок оцінювання.

№	Назва теми	Всього балів	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
1	Становище слов'янських народів у першій половині XIX ст.	14	2		4
2	Національно-визвольні рухи слов'янських народів у першій	16	2	12	4

	половині XIX ст.				
3	Російська імперія в першій половині XIX ст.	14	2		4
4	Культура слов'янських народів у першій половині XIX ст.	16	2		6
5	Російська імперія в другій половині XIX ст.	14	2	12	4
6	Слов'янські народи в складі Російської імперії в другій половині XIX ст.	16	2	12	4
7	Слов'янські народи в складі Австро-Угорській імперії другої половини XIX ст.	16	2		6
8	Слов'янські народи в складі Османської імперії.	14	2	12	4
	Разом за курс	100	16	48	36

10. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
83-89	B	добре	
75-82	C		
68-74	D	задовільно	
60-67	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Перелік питань до екзамену.

Предмет, періодизація, загальна характеристика курсу.

Основні джерела до вивчення історії слов'янських народів у XIX ст.

Економічний розвиток Росії в першій половині XIX ст.

Кримська війна 1853-1855 рр. і її наслідки для Росії і слов'янських народів.

Підготовка та реалізація Аграрної реформи 1861 р.

Буржуазні реформи 60-70-х рр. XIX ст.

Суспільно-політичне життя в Російській імперії в період буржуазних реформ.
Народники.

Російська імперія і міжнародна політика 60-70-х рр. XIX ст. Російсько-турецька війна 1877-1878 рр.

Суспільно-політичне життя в період контр-реформ

Болгарське національне відродження у першій половині XIX ст. Суспільно-політичний рух у Болгарії в 60-70-х рр. XIX ст.

Болгарія під час Російсько-турецької війни 1877-1878 рр. Утворення Болгарської держави.

Соціально-економічний розвиток Болгарії у XIX ст.

Національно-визвольний рух сербів у першій половині XIX ст. Сербські повстання 1804-1813 рр., 1815–1830 рр. Створення Сербської автономної держави.

Сербія у «Балканській кризі» 1860-70-х років. Сербсько-турецька війна. Сербія у Російсько-Турецькій війні 1877-1878 рр.

Державний і суспільно-політичний, соціально-економічний розвиток Сербії після Берлінського конгресу.

Політико-правове становище Чорногорії у першій половині XIX ст. Національне відродження чорногорців у середині XIX ст.

Здобуття Чорногорією незалежності. Державний розвиток Чорногорії після Берлінського трактату.

Політико-правове становище Боснії та Герцеговини в складі Османської імперії в першій половині XIX ст. Боснія та Герцеговина після Берлінського конгресу 1878 р.

Національне відродження Хорватії та Словенії в першій половині XIX ст. Ілліризм. Хорватсько-угорський договір 1868 р.

Суспільно-політичний, соціально-економічний розвиток Хорватії та Словенії у другій половині XIX ст.

Польські землі в першій половині XIX ст.: поляки під час наполеонівських війн і після Віденського конгресу. Царство польське.

Польський національно визвольний рух. Польські повстання 1830-1831 рр., 1863-1864 рр.

Соціально-економічний розвиток польських земель у XIX ст.

Політико-правове становище Чехії у складі Габзбургської монархії. Чеське національне відродження. Революція 1848-1849 рр. у Чехії.

Національний розвиток Чехії у складі Австро-Угорщини.

Соціально-економічний розвиток Чехії у XIX ст.

Політико-правове становище словацьких земель у XIX ст. Словацьке національне відродження. Словаки у революції 1848-1849 рр.

Декабристський рух.

Культура Південних слов'ян у XIX ст.

Культура Західних слов'ян у XIX ст.

Культура Росії у XIX ст.

12. Політика курсу.

Здобувач вищої освіти зобов'язаний:

- відвідувати заняття всіх видів відповідно до встановленого дирекцією розкладу (у разі відсутності через хворобу або поважну причину – надати підтверджувальну довідку);
- не запізнюватися, мати належний зовнішній вигляд; під час занять не користуватися мобільним телефоном;
- відпрацьовувати пропущені практичні заняття у визначений викладачем час; старанно готуватися до практичних занять;
- старости груп повинні контролювати забезпечення семінарського заняття історичною картою або засобами для презентації (при потребі).

13. Політика академічної доброчесності.

Дотримання академічної доброчесності здобувачами вищої освіти передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими

освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);

- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про результати власної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

14. Рекомендована література (основна, додаткова).

Джерела:

- Валуев П.А. Дневник П.А. Валуева, министра внутренних дел (1861 – 1876): в 2-х тт. М., 1961.
Внешняя политика России XIX и начала XX века. М., 1960 – 1985. Т. 1-6.
Вопросы историографии и источниковедения славяно-германских отношений. М., 1973.
Восстание 1863 г. и русско-польские революционные связи 60-х годов: Сборник статей и материалов. М., 1960.
Избранные произведения прогрессивных польских мыслителей. М.; Л., 1956 – 1958.
Исследования по истории польского общественного движения в XIX – начале XX в.: Сб. статей и материалов. М., 1971.
Историография и источниковедение стран Центральной и Юго-Восточной Европы. М., 1986.
История России с древнейших времен до наших дней: учебник в 2-х томах. М., 2010. Т. 2.
Кондратьева В.Н. Русские дипломатические документы об аграрных отношениях в Боснии и Герцеговине (60 – 70-е годы XIX в.). М., 1971.
Крестьянская реформа в России 1861 г. Сборник законодательных актов. М., 1954.
Никитенко А.В. Дневник: в 3 т. М.; Л., 1955.
Освободительная борьба народов Боснии и Герцеговины и Россия. 1850-1864. М., 1985.
Освободительная борьба народов Боснии и Герцеговины и Россия. 1865 – 1875. М., 1988.
Реформы Александра II / Сост. О.И.Чистяков и др. М., 1998.
Российское законодательство X – XX вв. М., 1984. – Т. 7.
Хрестоматия по истории южных и западных славян. Минск, 1987. Т.1-2.

Література:

- 100-летие освобождения Болгарии от османского ига, 1878 – 1978. М., 1978.
Chary Frederick V. The History of Bulgaria. The Greenwood Histories of the Modern Nations, 2011.
Абрамов В.Ф. Земство, народное образование и просвещение // Вопросы истории. – 1998. № 8.
Австро-Венгрия и славяно-германские отношения. М., 1965.
Антонов В. Историческая концепция Н.Г.Чернышевского // Вопросы истории. – 2006. - № 1.
Антонов В. Революционное народничество. – М., 1965.
Балканы в конце XIX – начале XX века. Очерки становления национальных государств и политической структуры в Юго-Восточной Европе. – М., 1991.
Балканы и Россия. Общественно-политические и культурные связи. – М., 1995.
Барабанова А. Николай Кибальчич // Вопросы истории. – 1964. - № 7.
Бардах Ю., Леснодорский Б., Пиетрчак М. История государства и права Польши. М., 1980.
Безотосный В. Французские источники по истории Отечественной войны 1812 г. // История СССР. – 1990. - № 3. – С. 212-219.
Беляев Н.И. Русско-турецкая война 1877 – 1878 г. – М., 1950.
Бечкарев Н. История русского утопического социализма XIX в. – М., 1985.
Бухарин Н.И. Российско-польские отношения в XIX – первой половине XX в. // Вопросы истории. – 2007. - № 7.
Валев Л.Б. Исследования по новой и новейшей истории Болгарии. – М., 1986.
Вандич П. Ціна свободи: Історія Центрально-Східної Європи від середньовіччя до сьогодні. К., 2004.
Виленская Э. Революционное подполье в России (60-е гг. XIX в.). – М., 1986.

- Восстание 1863 г. и русско-польские революционные связи 60-х годов: Сборник статей и материалов. М., 1960.
- Гармиза В.В. Подготовка земской реформы 1864 года. – М., 1957.
- Герасименко Г.А. Земское самоуправление в России. – М., 1990.
- Гетманский А.С. Политика России в польском вопросе (60-е годы XIX века) // Вопросы истории. – 2004. - № 5.
- Гетманский А. С. Политика России в польском вопросе (60-е годы XIX века). Вопросы истории. 2004. № 5.
- Горина Л.В. Марин Дринов – историк и общественный деятель. – М., 1986.
- Данченко С.И. Развитие сербской государственности и Россия, 1878 – 1903. – М., 1996.
- Данченко С.И. Русско-сербские общественные связи (70 – 80-е гг. XIX в.). – М., 1989.
- Демиденко В. Петр Лаврович Лавров. – М., 1969.
- Дильонгова Г. Історія Польщі 1795 – 1990. К., 2007.
- Долбилов М.Д. Александр II и отмена крепостного права // Вопросы истории.–1998.-№ 10.
- Долбилов М.Д. Проекты выкупной операции 1857 – 1861 гг.: к оценке творчества реформаторской команды // Отечественная история. – 2000. - № 2. – С. 15 – 36.
- Дружинин Н.М. Русская деревня на переломе 1861 – 1886 гг. М, 1978.
- Дыбковская А. История Польши с древнейших времён до наших дней. Варшава, 1995.
- Дьяков В. Ярослав Домбровский – М., 1969.
- Егоров Б. Николай Александрович Добролюбов. – М., 1986.
- Зайончковский П.А. Военные реформы 1860 – 1870 гг. в России. – М., 1952.
- Зайончковский П.А. Отмена крепостного права в России. 3-е изд. - М., 1968.
- Зайончковский П.А. Проведение в жизнь крестьянской реформы 1861 г. – М., 1958.
- Зайцев З. Социально-сословный состав участников восстания 1863 г. (Опыт статистического анализа). – М., 1973.
- Захарова Л.Г. Александр II // Вопросы истории. – 1992. - № 6-7.
- Захарова Л.Г. Великие реформы 1860 – 1870-х гг.: поворотный пункт российской истории // Отечественная история. – 2005. - № 4.-С.151-167.
- Захарова Л.Г. Воспоминания генерал-фельдмаршала Д.А.Милютин // Отечественная история. – 2000. - № 5. – С. 114 – 118.
- Захарова Л.Г. Самодержавие и отмена крепостного права в России. 1856 – 1861 гг. - М., 1984.
- Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі. Львів, 2002.
- Земцов В. «Французское» Бородино // Отечественная история. – 2002. - № 6. – С. 38-51.
- Интерберг Б. Движение революционного народничества: народнические кружки и «хождение в народ» в 1870-х гг. – М., 1965.
- Искандеров П.А. Берлинский конгресс 1878 г. – первый опыт балканского миротворчества // Россия и Болгария. – М., 2006.
- Историография и источниковедение стран Центральной и Юго-Восточной Европы. М., 1986.
- История Белорусской ССР. – Минск, 1984.
- История Болгарии. – М., 1954. – Т. 1.
- История и культура Болгарии. К 1300-летию образования Болгарского государства. – М., 1981.
- История Польши. М., 1954. Т. 1.
- История России с древнейших времен до наших дней: учебник в 2-х томах; под ред. А.Н. Сахарова. – М., 2010. – Т. 2. – 720 с.
- История России с древнейших времен до наших дней: Учебник для студентов неисторических специальностей / Под ред. Н.Д. Козлова. – М., 2010. – 704 с.
- История Югославии. – М., 1963. – Т. 1.
- Історія Центрально-Східної Європи. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів / За ред. Л.Зашкільника. – Львів, 2001.
- Карасев В.Г. Сербский демократ Живоин Жуевич. – М., 1974.
- Карпачев М. Истоки российской революции. Легенды и реальность. – М., 1991.
- Карцев Д. Секретные письма и официальные ноты (Дипломатические отношения европейских стран перед войной 1812 г.) // История. – 2007. - № 13. – С. 14-24.

- Клейн Б.С. Россия между реформой и диктатурой (1861 – 1920 гг.) // Вопросы истории. – 1991. - № 9-10.
- Козловский Ч. Очерки истории польского рабочего движения. М., 1980.
- Коленкур А. Поход Наполеона в Россию // История. – 2002. - № 13. – С. 11-14.
- Колесникова Л.А. Мемуары революционеров 1870-х годов об идейно-психологическом воздействии на них литературы // Вопросы истории. – 2005. - № 5.
- Корнаухова М. Е. Реформа системы образования в Царстве Польском в 1864 – 1867 гг. Вопросы истории. 2006. № 7.
- Корнилов А.А. Курс истории России XIX века. – М., 1993.
- Косик В. Время разрыва. Политика России в Болгарском вопросе. 1886 – 1894. – М., 1993.
- Косик В. Российская политика в Болгарии. 1879 – 1886. – М., 1991.
- Костюшко И. И. Крестьянская реформа 1864 г. в Царстве Польском. М., 1962.
- Кошель П. Россия в наполеоновских войнах // История. – 2003. – № 17. – С. 10-13; №18. – С. 10-16; №31. – С. 3-11.
- Краткая история Польши. С древнейших времен до наших дней. М., 1993.
- Куля В. Формирование капитализма в Польше. М., 1959.
- Лапина И. Земское ополчение в заграничном походе русской армии // Вопросы истории. – 2007. - № 12. – С. 93-99.
- Лециловская И.И. Иллиризм: К истории хорватского национального Возрождения. – М., 1968.
- Лециловская И.И. Общественно-политическая борьба в Хорватии, 1848 – 1849. – М., 1977.
- Лященко Л.М. Революционные народники. – М., 1989.
- Мартыненко А.К. Русско-болгарские отношения в 1894 – 1902 гг. – Киев, 1967.
- Международные отношения на Балканах 1856 – 1878. – М., 1986.
- Мионов Б.Н. Социальная история России. – М., 1998. – Т. 1 – 2.
- Миско М. Польское восстание 1863 г. М., 1962.
- Нечкина М. Встреча двух поколений. – М., 1980.
- Никифоров К.В. Сербия в середине XIX в. Начало деятельности по объединению сербских земель. – М., 1995.
- Обушенкова Л.А. Королевство Польское в 1815-1830 гг. Экономическое и социальное развитие. – М., 1979.
- Общественное движение на польских землях. Основные политические течения и политические партии в 1864 – 1914 годах. М., 1988.
- Орехов А. М. Становление польского социалистического движения. Структура, программные концепции, деятели (1874 – 1893 гг.). М., 1979.
- Очерки революционных связей народов России и Польши, 1815 – 1917. М., 1976.
- Павлюченко О.В. Россия и Сербия. 1888 – 1903. Дипломатические отношения, общественные связи. – К., 1987.
- Панкратов П. Пешая гвардия Наполеона // Военно-исторический журнал. – 1999. - № 2.
- Пантин И. и др. Революционные традиции в России. – М., 1981.
- Пирумова Н. Александр Герцен: революционер, мыслитель, человек. – М., 1989.
- Польша на путях развития и утверждения капитализма, конец XVIII – 60-е гг. XIX в. М., 1984.
- Попков Б. С. Польский ученый и революционер Иоахим Лелевель. Русская проблематика и контакты. М., 1974.
- Ревуненков Г. В. Польское восстание 1863 г. и европейская дипломатия. Л., 1967.
- Романенко С. Югославизм в Хорватии, Славонии и Далмации в конце XIX – начале XX века // Славяноведение. – 1998. - № 5.
- России и освобождение Болгарии. – М., 1982.
- Россия и Балканы. Из истории общественно-политических и культурных связей. – М., 1995.
- Россия и Восточный кризис 60-х годов XIX в. – М., 1981.
- Россия и революционная ситуация на рубеже 1870 – 1880-х гг. – М., 1986.
- Русско-польские революционные связи 60-х годов и восстание 1863 года: Сб. статей и материалов. М., 1962.
- Сидельников С.И. Болгарский революционный центральный комитет (1869 – 1872 гг.). – Х., 1970.

- Сиротин В. Отечественная война 1812 г. – М., 1988.
- Смирнов А. Ф. Революционные связи народов России и Польши. 30 – 60-е годы XIX в. М., 1962.
- Снытко Т. Г. Русское народничество и польское общественное движение 1865-1881 гг. М., 1969.
- Соболева О. Была ли неизбежна война между Россией и Францией // История. – 2005. - № 22.
- Таньшина Н. П. Польский вопрос и российско-французские отношения (1830 – 1840 гг.). Вопросы истории. 2005. № 9.
- Татищев С.С. Император Александр II. Его жизнь и царствование. – М., 1999.
- Троицкий Н. Россия в XIX в. – М., 1997.
- Тымовский М., История Польши. М., 2004.
- Улуян А.А. Россия и освобождение Болгарии от турецкого ига, 1877 – 1878. – М., 1994.
- Федосова Т. Ф. Польские революционные организации в Москве. 60-е годы XIX в. М., 1974.
- Формирование национальных независимых государств на Балканах. – М., 1986.
- Фрейдзон В. Хорватский национальный радикализм (великохорватская идеология в XIX веке) // Славяноведение. – 1998. - № 5.
- Фрейдзон В.И. Далмация в хорватском национальном возрождении XIX в. К истории югославизма и его неудачи. – М., 1997.
- Хитрова Н.И. Черногория в национально-освободительном движении на Балканах и русско-черногорские отношения в 50 – 70-х годах XIX в. – М., 1979.
- Христофоров И.А. «Аристократическая» оппозиция реформ и проблема организации местного управления в России в 50 – 70-е годы XIX века // Отечественная история. – 2000. - № 1.-С. 3-18.
- Черний В.П. Героическая эпопея болгарского народа (Апрельское восстание 1876г.).-Львов, 1976.
- Чернов С.Л. Россия на завершающем этапе Восточного кризиса 1875 – 1878 г. – М., 1984.
- Чернуха В.Г. Крестьянский вопрос в правительственной политике России (60-70-е годы XIX в.). – Л., 1972.
- Шайдуров В.Н. История стран Центральной и Восточной Европы с древнейших времен до конца XX в. СПб., 2008.
- Шемякин А.Л. Идеология Николы Пашича. – М., 1996.
- Шестопалов А.П. Николай Алексеевич Милютин // Вопросы истории. – 2004. - № 12.
- Допоміжна література:**
- Виноградов В.Н. Русско-турецкая война 1877 – 1878 годов: военный триумф и драма умиротворения // Новая и новейшая история. – 2007. - № 6. – С. 16 – 23.
- Григораш И.В. Россия и становление болгарской государственности (1878 – 1908 годы) // Новая и новейшая история. – 2005. - № 6.
- Гришина Р. Политика России на Балканах во второй половине XIX – начале XX века в свете проблем буржуазной модернизации // Славяноведение.– 2006.-№ 5.